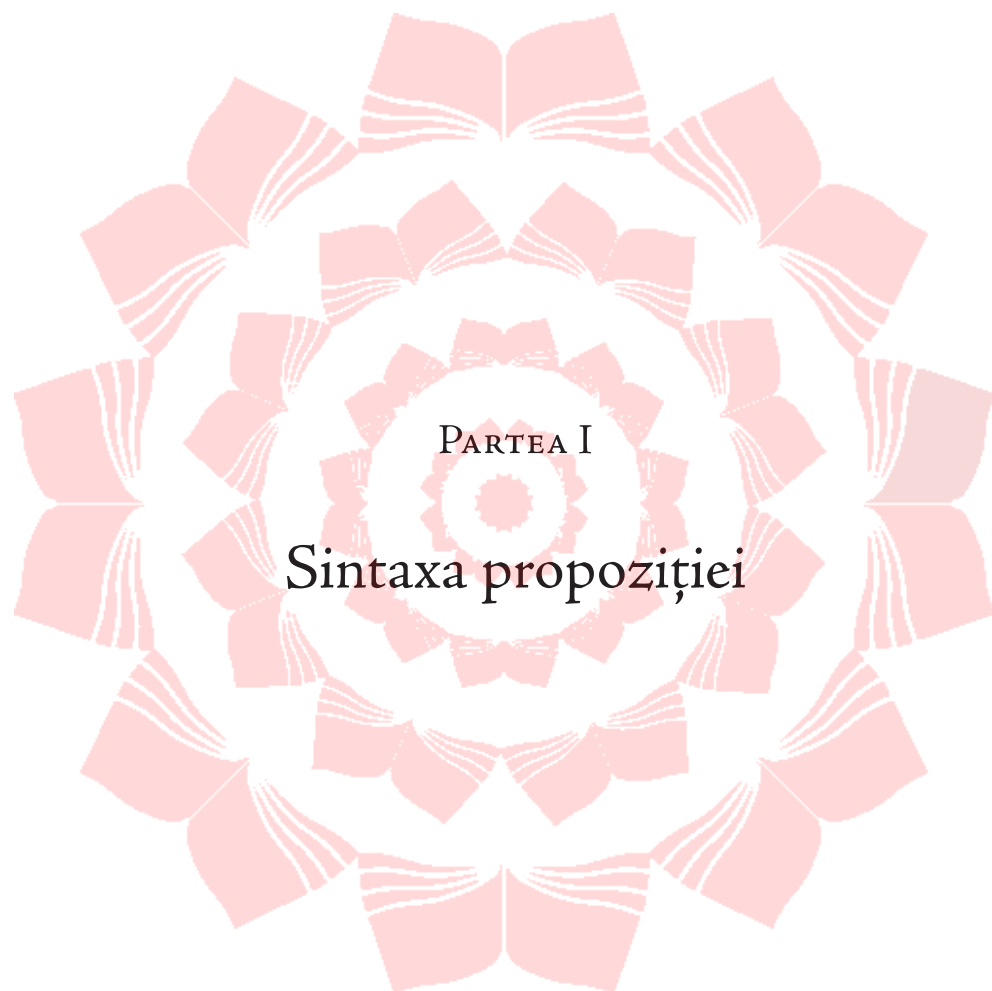
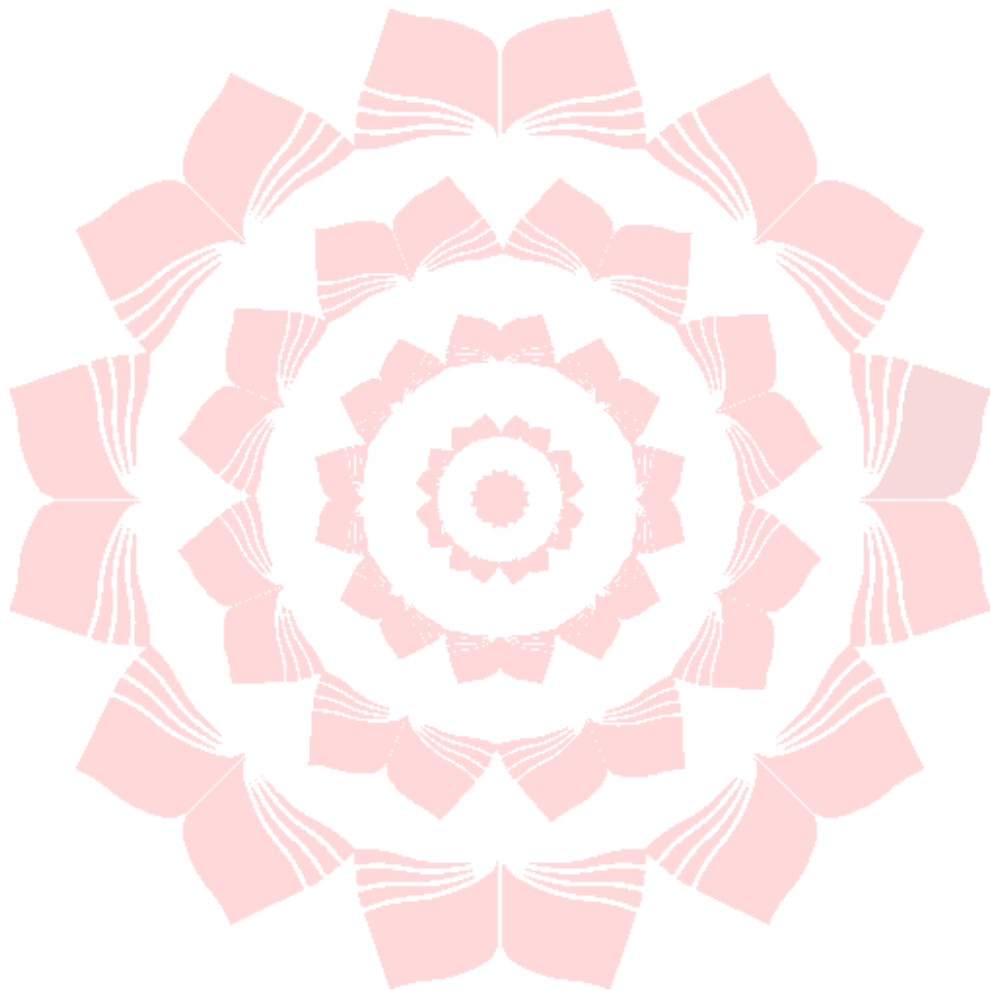

1. INTRODUCERE

*Man sollte mehr das Denken lehren,
nicht so sehr das Gedachte*

„S-ar cuveni să predăm mai degrabă
cum se gîndește, iar nu atît ceea ce
a fost deja gîndit“

RUDOLF WEDEKIND

1.0. Orice nouă gramatică, fie ea un manual general sau un curs universitar, este înainte de toate datoră să-și definească așezarea, atît în raport cu tradiția gramaticală anterioară, cît și în conformitate cu marile probleme ale domeniului dat, ale limbii aduse în discuție. Introducerea de față va juca rolul unei necesare confesiuni.

1.1. Tradiția gramaticii latine coboară neîntrerupt pînă la noi încă din vremurile Antichității. O prezentare științifică modernă aparținînd acestui sfîrșit de secol XX, nu se poate raporta însă nemijlocit, pentru principiile și metodele sale, la tradiția școlară pragmatică și normativă a Antichității și a Evului Mediu, ea putînd prelua din vechime doar unele denumiri gramaticale înrădăcinate (cu lămurirea lor etimologică) și anumite argumente de uzaj. O nouă gramatică latină scrisă în românește are în schimb datoria de a se defini atît față de știința gramaticală modernă, cît și față de tradiția gramaticilor latine redactate de noi.

1.1.1. Studiarea gramaticii latine pe baze definitiv științifice își are începuturile în epoca neogramatică a sfîrșitului de secol XIX. Marea generație a indo-europeniștilor ca Schleicher, Schmidt, Fick, Brugmann, Delbrück, Breal a deschis calea înțelegerii istoriei limbii latine între celelalte limbi indo-europene și în raport cu limba indo-europeană comună. Odată cu începutul lucrărilor la *Thesaurus Linguae Latinae* și cu activitatea

exemplară depusă sub coordonarea lui Fr. Wölfflin, pe lângă *Archiv für lateinische Lexicographie und Grammatik*, s-au ridicat în această vreme, în Germania, Fr. Stolz și J. H. Schmalz¹, C.F. Kühner și C. Stegmann, M. Niedermann, F. Skutsch, în Franța O. Riemann, H. Goelzer, A. Meillet, în Anglia W. M. Lindsay, în America W. G. Hale și C. D. Buck, C. E. Bennett. Din marele tratat gramatical redactat de Stolz și Schmalz descinde, prin revizuiți succesive, gramatica germană de astăzi a lui Manu Leumann și A. Szantyr. Din gramatica lui Riemann, revizuită mai întâi de P. Lejay, apoi de A. Ernout, a rezultat manualul fundamental al lui Ernout și Thomas.

1.1.1.1. Intenția noastră nu este însă aceea de a face aici istoricul tuturor gramaticilor latine scrise în ultimul veac. Ceea ce se cuvine să subliniem acum este situarea noastră în apropierea și în continuarea tradiției franceze a *Sintaxei* scrise de Ernout și Thomas, a cărei aplecare către explicarea funcțională și istorică a alcătuirii și evoluției limbii latine este, pe câte credem, cea mai satisfăcătoare. Citind doar, arareori, gramaticile sau prezentările limbii latine (ca acelea ale lui L. R. Palmer sau G. Serbat) în care sintaxa nu ocupă un loc suficient de amplu, am utilizat, îndeosebi, materialul imens cuprins în *Sintaxa* lui Szantyr – a cărui concepție de ansamblu transpare însă cu greu prin multitudinea faptelor – aducând uneori în comparație și alte manuale (ca acel al lui Bassols de Climent)². Unghiul nostru de vedere fiind unul prevalent descriptiv, vom trimite pentru completarea istorică a imaginii asupra evoluției propoziției latine la studiile lui E. Löfstedt și la sintezele lui A. Meillet și G. Devoto.

1.1.1.2. Motivul central al acestei luări de poziție îl constituie opțiunea hotărâtă în favoarea unei prezentări **funcționale** a sintaxei latine. Pornind de la definirea valorilor fundamentale ale diverselor categorii gramaticale (ale numelui și ale verbului latin), am căutat să surprindem în întreaga sa deschidere – nu fragmentară, ci solidară – evantaiul de **funcții** pe care le poate prelua și exprima fiecare treaptă valorică (să spunem, cazul nominativ sau, la verb, modul conjunctiv), fără a uita niciodată că între **valoare** și **funcție** există o corelație constantă și biunivocă. Cu alte cuvinte, o valoare dată (de pildă, cazul nominativ), acoperă un set de

funcții identificabile în texte, iar acestea, la rândul lor, determină, prin uz, colorarea specifică a valorii globale a treptei valorice date: nominativul este cazul în jurul căruia se centrează acțiunea verbală, funcția sa principală fiind deci cea de *subiect*; marginal față de ea se întind apoi toate subfuncțiile sale aparte (cf. 4.2.), ele întărind, prin uz, statutul aparte, de caz, privilegiat, *dominans*, al nominativului.

1.1.1.2.1. Aceasta este și rațiunea pentru care nu ne putem ralia încercărilor foarte moderne, caracteristice, în primul rând, lingvisticii americane, de a descrie transformățional sintaxa latină³. Străduința transformăționalistilor și generatiștilor de a analiza o limbă dată pornind de la întreg către parte, de la frază către cuvânt, de la funcție către valoare, a adus cu sine un câștig metodologic esențial pentru studierea limbilor a căror morfologie este (foarte) redusă: acesta este cazul unor limbi ca engleza, chineza sau hopi (limbă amerindiană), în care palierul morfo-sintactic nu poate fi luat în considerație decât ca un tot unitar. Pentru limbile indo-europene vechi (și, implicit, pentru indo-europeana comună, al cărei tip lingvistic acestea îl continuă⁴) o asemenea încercare de analiză este însă prea puțin justificată, în ele palierul valorilor morfologice – pe care se grefează, ca palier superior, funcțiile sintactice – fiind extrem de pregnant și pentru nume, și pentru verb.

1.1.1.2.2. Sensul analizei lingvistice va merge deci, pentru indo-europenist, pentru elenist sau pentru latinist, de la definirea valorilor morfologice către surprinderea și precizarea funcțiilor sintactice⁵, și nu invers (v. însă și 1.1.1.5). Altfel spus, am optat cu hotărâre pentru definirea, în primul rând, a valorilor morfologice relevante (la nume cazul, la verb, înainte de toate, modul și timpul), trecând abia pe baza lor la stabilirea funcțiilor sintactice specifice pe care ele le îndeplinesc. Am urmat așadar maxima fundamentală a funcționaliștilor, conform căreia ceea ce este o **valoare** la un nivel lingvistic se realizează ca o funcție la nivelul lingvistic superior. De pildă, tot după cum valoarea fonetică a lui *-e* se poate converti – la nivelul superior, morfologic – în funcția de morfem cazual (Ab. sg. al declinării consonantice [a III-a imparisilabică]), tot astfel valoarea

morfologică a întregii forme la Ab. sg. (să zicem *duc-e*) se poate converti contextual într-una dintre funcțiile sintactice pe care le acoperă ablativul: separativ, locativ etc.

1.1.1.2.3. Se înțelege, analiza noastră se cuvine să fie una propriu-zis lingvistică, atât în planul paradigmatic al structurilor și categoriilor, cât și în cel sintagmatic al frazelor. Introducerea unor criterii extralingvistice (ca noțiunea filozofică a Timpului la guillaumiști, cf. 5.4., sau criteriul adevărului obiectiv în aprecierea potențialității și a irealității, cf. 5.3.2.-3) deformează sau chiar anulează înțelegerea mesajului unui text dat, falsificând, totodată, perspectiva istorică asupra evoluției unor categorii gramaticale date (ca aspectul sau modul). Analiza lingvistului sau cea a filozofului (sau a logicianului), aplicate asupra aceluiași text, vor diferi ca rezultate, ele plecând de la alte premise și operînd cu alte metode fiecare. Limba, logica și realitatea obiectivă sunt trei domenii ale lumii supuse fiecare în parte unei alte proceduri de analiză științifică, în planuri diferite, a căror acoperire totală și automată nu poate fi decît forțată, deci funciarmamente eronată.

1.1.1.3. Un astfel de mers al cercetării ridică de îndată problema criteriilor de definiție: care sînt unitățile distinctive pe care ne întemeiem analiza? Pentru noi, asumînd că textul dat este unul lipsit de greșeli înîmplătoare de reproducere⁶, criteriul decisiv pe care se poate baza o bună analiză sintactică este precisa separare a morfemelor care alcătuiesc formele flexionare, altfel spus, o bună analiză a cuvîntului (cf. 2): doar definirea clară și constantă a structurii morfematice a unor forme ca: *sîlu-a-m*, *ciu-i-um*, *mon-e-re-m*, *de-d-era-m*, ne poate permite accesul la interpretarea sigură a funcției sintactice probabile a acestor cuvinte într-un context dat. În cuvinte simple, o greșeală făcută în analiza morfologică a **unui** cuvînt antrenează automat după sine o eroare de apreciere sintactică: de aici, adesea, înțelegerea unei întregi fraze poate fi compromisă. Sintaxa latină nu poate fi, așadar, învățată, înțeleasă și mînuită fără o cunoaștere acurată a morfologiei acestei limbi. De aceea, în definițiile noastre sintactice vom apela mereu la secvența **valoare morfologică – funcție sintactică** (de ex.,

G. de apartenență, Ac. de direcție, conj. hortativ, impf. *de conatu* etc.).

1.1.1.4. Întrebuințarea acestui tip de analiză, temeinic bazat pe morfologie, deschide însă automat în fața noastră o problemă majoră, în genere trecută cu vederea în gramatici: aceea a **ambiguității**. Într-adevăr, atunci când o formă dată admite mai multe interpretări morfologice (cu consecințe sintactice și semantice considerabile), sîntem nevoiți să apelăm și la alte criterii suplimentare, pentru a defini valoarea, funcția și înțelesul formei date. Aceasta pentru că într-o limbă flexionar-sintactică, așa cum este latina, sîntem confrunțați mai des decît s-ar crede cu unele forme, sintagme sau chiar propoziții a căror formă completă stă sub semnul întrebării, ea admițînd principial două sau chiar mai multe posibilități de interpretare. În afara unui context dat, ba, uneori, chiar și în anumite pasaje mai complicate vom putea șovăi (cf. 2.4.2.)

între	<i>silu-ae</i>	G. sg.	sau	D. sg.	sau	N. pl.
	<i>puer-o</i>	D. sg.	sau	Ab. sg.		
	<i>silu-is</i>					
	și	D. pl.	sau	Ab. pl.		
	<i>puer-is</i>					
sau între	<i>script-orum</i>	G. pl. de la	<i>scriptum, i</i>			
	<i>scriptor-um</i>	G. pl. de la	<i>scriptor, is</i>			
sau între	<i>contendit</i>	prez. ind. III sg.	sau pf. ind. III sg.			

1.1.1.4.1. În plus, față de cazurile de mai sus, de omofonie propriu-zisă (adică de ambiguitate fonetică și morfologică) tradiția curentă a scrierii (și tipăririi) textelor latine, care trece cu vederea notarea cantităților vocalice, ridică dificultăți suplimentare, în special în textele în proză⁹:

<i>uenit</i>	poate fi prez. ind. III sg. (<i>uenit</i>)
	sau pf. ind. III sg. (<i>uēnit</i>)
<i>misere</i>	poate fi V. sg. de la <i>miser, i</i> (<i>misere</i>)
	sau adv. de mod (<i>miserē</i>)
	sau pf. ind. III pl. de la <i>mitto, ere</i> (<i>misēre</i>)

Acest tip de ambiguitate, pur grafică, poate purta numele de **omografie**.

1.1.1.4.2. Mai mult, și unele sintagme pot furniza cazuri de ambiguitate totală: *ad laudandum puerum* poate fi ori o singură gerunzială (*ad laudandum* + *puerum* – Ac. de obiect), ori una gerundivală (*ad... puerum* – Ac. țintei cu nuanță finală + *laudandum* – atribut adjectival), fără a exista posibilitatea diferențierii lor (cf. 5.6.4.3.). Un asemenea caz aparte, de indiferență prin suprapunere, poartă numele de **neutralizare morfo-sintactică**.

1.1.1.4.3. Firește, în majoritatea cazurilor, contextul în care operăm analiza gramaticală are darul de a ne oferi fără mare efort cheia interpretării corecte cu sprijinul unor criterii semantice și/sau sintactice suplimentare.

– În *puer panem est* nu putem recunoaște decât prez. ind. III sg.

de la *edo, ere* [a mânca] și nu de la *sum, esse, fui* [a fi]

– În *puero librum do* primul substantiv (*puero*) este evident

în D. atribuirii și nu poate fi un Ab.

Criteriul adevărării semantice și acela al integrării sintactice vor anula deci, sau măcar vor limita, în bună parte, dubiul aruncat de ambiguitatea fonetică și/sau grafică.

1.1.1.4.4. În ansamblul ei, problema ambiguității lingvistice rămîne însă întreagă, nu numai pentru începătorul care ia în piept, plin de îndoieli, primele texte latine, ci și pentru cititorul versat al marilor autori. Uneori, caracterul „în doi peri” al unui mesaj poate fi voit, ca în celebrul răspuns sibilin, dat de oracol unui ostaș care pornea la război cu inima strînsă:

Ibis, redibis, nunquam morieris

Înțeles în frazarea intonată *Ibis, redibis, nunquam morieris* [„Te vei duce, te vei întoarce, nu vei muri niciodată” (firește, la război)], spusă Sibilei i-a dat curaj ostașului, care avea, totuși, să piară în luptă. Și atunci prezicătoarea s-a dezvinovățit zicînd că interpretarea bună era altfel intonată: *Ibis, redibis nunquam, morieris* („Te vei duce, nu te vei întoarce niciodată, vei muri”). Alteori, ambiguitatea este doar aparentă, ea întinzînd veritabile curse interpretului modern. Într-un pasaj ca următorul, unde iarăși punctuația implică o luare de poziție sintactică:

Hor., *Carm. saec.*, 55-56 *Iam Scythae responsa petunt superbi*

Nuper et Indi

un moment de neatenție sau de nesiguranță tehnică în privința corelării lui *superbi* poate aduce o traducere incorectă prin: „Acum știți, pînă de curînd trufași, și inzii cer răspunsuri ca de la oracol”¹⁰; eroarea este scuzată de incertitudinea asupra trufiei acestor neamuri îndepărtate (ca fond al chestiunii) și de anastrofa oarecum surprinzătoare – dar poetică – a lui *nuper* și a lui *et* (față de o frazare pedestră *et indi, nuper superbi*), dar aici modelul sintactic al celor mai multe din strofele învecinate, de tip ... *iacentem / lenis in hostem* (v. 51-52)¹¹ impune interpretarea „Deja și știți cer răspunsuri ca de la oracol, cum și inzii, trufași pînă de curînd”. Ne-am lăsat abătuți în hățișurile acestor îndoieli născute din ambiguitate, pentru a da mai multă culoare afirmației că numai o atenție mereu trează poate duce la descoperirea corectă a capcanelor de tot felul pe care le conțin textele – mai ales cele ieșite de sub stilul unor mari maeștri ai subînțelesurilor multiple, ca Plaut, Cicero, Petroniu sau Tacit – și la rezolvarea adecvată a interpretării și transpunerii lor în românește.

1.1.1.5. Din cele spuse mai sus rezultă, cu toate acestea, oportunitatea circumstanțială a unor reveniri ocazionale dinspre nivelul superior – odată definit – al funcțiilor sintactice către cel inferior al valorilor morfologice, scopul fiind acela al descifrării contextuale a unor ambiguități morfo-semantică. Dar o asemenea întoarcere către temeiurile morfologice ale sintaxei este folositoare, deopotrivă, nu numai sub raportul soluționării – sintagmatice – a unor contexte năvălășe: la fel de utilă este o privire largă înapoi spre desprinderea – paradigmatică – a concurenței funcționale dintre diversele valori morfologice, spre verificare, **de la funcții către valori** – în special, în privința concurenței cazurilor (cf. 4.8.) și a confluențelor funcționale dintre moduri (cf. 5.3.2.1. și 6.2.3.).

1.2. În privința tradiției gramaticale românești am hotărît să ne distanțăm de obiceiul și uzul gramaticilor curente (de toate nivelurile) de a trata alcătuirea limbii latine din punctul de vedere al gramaticii românești (și, cu precădere, al celei predate în liceu). Acest procedeu de a pleca de la

română către latină are firescul avantaj de a ușura deprinderea categoriilor gramaticii latine prin repetarea celor cunoscute dintr-o limbă-bază foarte familiară. El are însă și dezavantajul – cu atât mai primejdios, cu cât este mai greu de surprins și de suprimat – de a prilejui intrarea într-un cerc vicios.

1.2.1. Înainte de toate, în epoca noastră, studierea gramaticii limbii române se află în plin avânt, ea acumulând, grație cercetărilor recente, câștiguri teoretice și practice considerabile. Prin urmare, a lua drept reper o teorie aflată în plină preschimbare ar fi, în sine, o eroare de perspectivă: o gramatică latină astfel concepută s-ar condamna singură la o pieire prematură, pentru că ea ar fi depășită în curînd, odată cu resistemizarea necesară a gramaticii românești.

1.2.2. Dincolo de acest neajuns tactic, o prezentare bazată pe română implică și o altă primejdie, mult mai mare, am spune, strategică: văzută din afară prin prisma unui idiom romanic (mult evoluat, în perspectiva indo-europeană generală), latina pare a prezenta – așa cum se poate vedea în gramaticile curente – un număr notabil de „construcții” și de „caracteristici” aparte, despre care se creează impresia că ar fi niște ciudățenii tipic latine¹². Cu alte cuvinte, tot ceea ce nu există în limba română, sau nu are măcar corespondent vădit și nemijlocit în vreuna din limbile europene care se mai învață (în special, romanice și germanice) ia aspectul straniu al unui „idiotism” al unei limbi moarte: ablativul în ansamblul lui, acuzativul „intern”, regimul verbelor *timendi*, conjugările perifrastice, participialele relative și absolute, completivele infinitivale, sintagmele gerunziale și gerundivale – toate acestea și altele încă riscă să ia mereu, în practica predării latinei, aerul unor apariții stranii, oarecum aberante pentru învățăcelul român.

1.2.3. Din punctul nostru de vedere, ținînd seama de asemenea motive conjugate, o linie de atac **din afară**, cu categorii de import, asupra gramaticii este, deopotrivă, nefolositoare și dăunătoare, tinzînd practic la definirea unui *obscurum per obscurius*. Latina ar putea, astfel, în scurtă vreme, să se impună mentalității comune ca o limbă întortocheată și bi-

zară, ale cărei ciudăţenii sînt de învăţat cu greu şi, fiind fără înţeles, pot fi reţinute doar pe dinafară; limbă „moartă” datorită mersului neînduplecat al istoriei omeneşti, ea riscă să fie iarăşi „ucisă” în binefăcătoarele ei efecte culturale, îmbrăcată fiind în menghinele unor tipare gramaticale care nu îi aparţin. Opţiunea noastră decisă este aşadar aceea în favoarea unei descrieri funcţionale a latinei **în sine**, în virtutea sistemului şi a categoriilor proprii, ca limbă indo-europeană surprinsă – în epoca ei literară – la limita evoluţiei dintre etapa indo-europeană veche şi cea medie¹³. Vom răsturna, deci, sistemul nejustificat al referirilor inverse de la română la latină, rezervîndu-ne dreptul de a sugera însă constant evoluţia firească a unor forme şi categorii de la latină către română şi către celelalte limbi romanice. Sperăm că expunerea de mai jos – limitată, deocamdată, la sintaxa propoziţiei latine – să fie capabilă să susţină şi să justifice această luare de poziţie.

1.2.4. Analiza noastră nu va porni deci de la funcţii către forme, cum se procedează în bună măsură în gramatica românească, ci de la formele morfologice către funcţii, va înlătura din discuţie categorii de tipul „complementului indirect” (discutabil şi în româneşte), subliniind **normalitatea şi nu aberanţa** exploatării valenţelor predicative ale numelui în latină, justificînd cu simplitate amploarea unor paradigme specifice, ca acelea ale verbelor mediale (zise şi „deponente”), ale conjugărilor „perifrastice”, a imperativului viitor, a gerunziului, gerundivului şi supinului etc.

1.2.5. Exemplele utilizate pentru ilustrarea expunerii teoretice au fost date mereu cu trimiterile lor precise – în afara expresiilor idiomatice care revin în nenumărate texte. Ele au fost preluate în cea mai mare parte din manualele gramaticale pe care le-am avut la dispoziţie: sub acest aspect, căutarea originalităţii cu orice preţ ni s-a părut a fi superfluă. Am adăugat totuşi unele exemple noi, extrase din fişierul nostru de cazuri memorabile: în comentarea lor ne-a fost o bună călăuză experienţa lucrului din seminare, care ne-a sugerat ce aspecte anume sînt de relevat cu cel mai mare profit pentru studenţi.

1.2.6. Pentru ușurința consultării acestui curs, am decis să dăm cât mai multe scheme recapitulative, în special la nume, chiar și cu riscul ca unele dintre ele să pară prea elementare bunilor cunoscători ai limbii latine: tot experiența pedagogică ne-a arătat că asemenea imagini schematice sînt, negreșit, folositoare studenților din primul an de latină.

1.3. După ce am căutat să sintetizăm o imagine cât mai coerentă asupra sistemului sintactic al propoziției latine, conștienți că interpretările noastre sînt susceptibile de discuții de principiu și de detaliu și certe îmbunătățiri, oferim acest text ca o temă de lucru, care, dincolo de învățare și regîndire, presupune posibilitatea unor prefaceri în mai bine.

NOTE

¹ Trimiterile complete la operele autorilor citați mai jos pot fi aflate în *Bibliografia generală* care încheie acest volum.

² Plină de utilitate pentru învățăcel este și utilizarea *Repertoriului* lui H. Menge. Filologul clasic va trage învățăminte deosebit de prețioase din gramaticile grecești (atît cea veche a lui Brugmann, cît și cea nouă de Schwyzzer și Debrunner) și, mai ales, din tratatele comparative publicate de Riemann și Goelzer și apoi de Meillet și Vendryes.

³ Sub aspectul analizei morfologice subiacente v. R.A. Hall jr. *Classical Latin Noun Inflection*, în *Cl. Phil.*, 41, 1946, 84-90; F.W. Householder jr., *A Descriptive Analysis of Latin Declension*, în *Word*, 3, 1947, 48-58 (ambele în Kl. Strunk (ed.), *Probleme der Lateinischen Grammatik*, Darmstadt, 1973, 172-199). Pentru analiza sintactică propriu-zisă, programatic este volumul lui R.T. Lakoff, *Abstract Syntax and Latin Complementation*, Cambridge, Mass., 1968; pentru un punct de vedere mai ponderat v. D.H. Kelly, *Transformation in the Latin Nominal Phrase*, *Cl. Phil.*, 63, 1968, 46-52 (reluat în volumul lui Strunk abia citat, 440-451).

⁴ Nu însă și pentru proto-indo-europenei, care, vorbită cu circa două-trei milenii înaintea indo-europei comune (deci mil. VIII-VII a. Chr.), pare, după reconstrucțiile lingviștilor, să se fi apropiat, mai degrabă, de tipul lingvistic izolat.

⁵ Cu alte cuvinte, de la morfologie către sintaxă, în sensul decodării mesajului de către receptor; auditor sau cititor. Acesta descifrează textul în trepte succesive (fonetică), morfologică, sintactică, aflate în ordine inversă față de procedura locutorului, care își structurează textul începînd cu înțelesul și frazarea sintactică și îl realizează treptat morfologic și în cele din urmă fonetic: gramatica generativă urmează *ex professo* procedura locutorului.

⁶ Vom atrage aici atenția începătorilor, care nu o dată își copiază textele de lucru, că verificarea atentă a lor nu este doar un scrupul superfluu; orice scăpare în reproducerea unui text, cum pot da mărturie filologii, îndrumă pe căi greșite analiza și înțelegerea lui.

⁷ Aceasta ne iese în cale, înainte de toate, sub aspectul ei grafic în textul scris al autorului latin dat, cf. 1.1.1.4.1.

⁸ Situația este identică și la celelalte clase de flexiune nominale (declinări), *ciu-i-bus*, *duc-ibus*, *arc-u-bus*, *di-e-bus*.

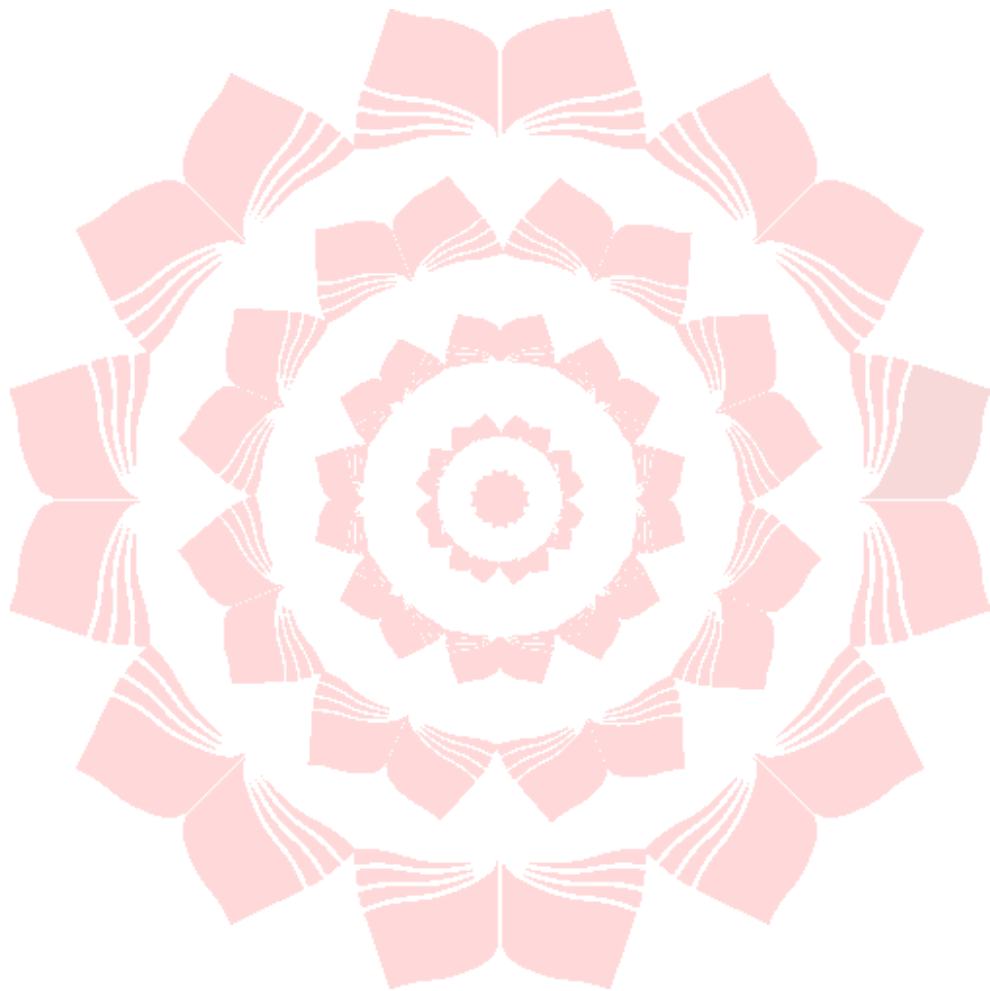
⁹ În poezie, cantitatea vocalică și, implicit, valoarea morfologică pot fi deosebite cu ajutorul criteriilor metrice: *Italiano fato profugus lauiniaque uenit* (Verg. *Aen.*, 1,2) este un hexametrul în care doar interpretarea *uēnit* (pf. ind. III sg.) este admisibilă.

¹⁰ *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1960, 213: nota 17 la aceeași pagină propune, după gândire, o alternativă fericită doar pe jumătate: „Se poate traduce și «acum inzii, pînă de curînd trufași, și sciții», unde răsturnarea subiectelor rămîne fără o îndreptățire practică: cei adăugați la fine, în vîrf de *climax* stilistic sînt inzii – semi-legendarul popor de sub Soare-răsare – nu sciții, mult mai bine cunoscuți romanilor, datorită înfruntărilor de la Dunărea de Jos.

¹¹ Cf. și *...pleno/Copia cornu* (v. 59-60): *...fessos/corporis artus* (v. 63-64): *...amicas/applicet aures* (v. 71-72), mereu cu aceeași plasare a adjectivului atribut în rezonanță cu substantivul pe care îl determină, aflat la sfîrșitul versului scurt următor.

¹² Aparența aceasta se arată a fi înșelătoare celui care va învăța apoi greaca veche, slavona sau sanscrita.

¹³ Latina populară din epoca tîrzie (de după sec. III-IV p. Chr.) prezintă deja lingvistului caracteristicile unei limbi indo-europene medii, comparabilă, ca treaptă de evoluție în raport cu limba comună indo-europeană, cu greaca medie, cu armeana clasică, cu vechea irlandeză, gotica, variantele pehlevi iranice și cele prakrite din India.

2. STRUCTURA CUVÎNTULUI

2.0. În cercetarea limbilor de tip flexionar-sintetic, cum sînt cele indo-europene vechi (ca latina, greaca, sanscrita, avestica etc.), analiza structurii cuvîntului este indispensabilă nu numai sub raportul etimologiei, ci și sub acela al morfo-sintaxei: numai o constantă luare în considerație a succesiunii și îmbinării morfemelor care alcătuiesc cuvîntul este capabilă să ducă la identificarea valorii sale morfologice și, implicit, a funcției sale sintactice precise. În acest tip de limbi cuvîntul, unitate indisolubilă pentru locutor, începe cu morfemul sau morfemele care îi precizează valoarea morfologică, în funcție de un set dat de categorii gramaticale. Analiza cuvîntului poate fi deci întreprinsă, din principiu, la două niveluri de adîncime:

2.1. În mod operativ, în special în cazurile în care două sau mai multe morfeme s-au contopit într-un tot fonetic solidar, dar și în scopuri de comoditate didactică, se poate face apel la simpla opoziție dintre **temă** și **terminație**, această bipartiție implicînd refuzul deliberat și/sau incomoditatea practică (sincronică) a unei analize mai amănunțite a morfemelor propriu-zise:

2.1.1. La nume, deosebirea curentă este aceea între temă (identică cu radicalul) și terminația formată din vocala tematică și desinență: T (=R) / Ter (= Vt + Des), ca în *domin-us*, *domin-am*, *cu-ium*, *fort-is*, *dulc-ibus* etc.

2.1.2. Mai rar, uzul curent izolează de o parte R + VT, ca T, opunîndu-le Des, echivalată cu Ter: *domina-rum*, *ciui-um*, *senatu-i*, *die-bus*.

2.1.3. Situația se complică, atunci cînd pare oportună relevarea unor sufixe, cum sînt cele de agent, ale gradelor de comparație etc.: *impera-tor-em*, *alt-ior-a*, *felic-issim-us*. Coerența cere ca, odată cu relevarea S, ele să fie – în sistemul analizei T/Ter – părți constitutive ale T și nu ale Ter¹.